MECANISME DISCURSIVE DE EMFAZĂ ŞI FOCALIZARE ÎN LIMBA VECHE. CU REFERIRE SPECIALĂ LA SUBIECT

DISCOURSE MECHANISMS OF EMPHASIS AND FOCALISATION IN OLD ROMANIAN WITH SPECIAL REFERENCE TO THE SUBJECT

(Abstract)

This paper identifies regular emphasis and focalization mechanisms in old Romanian, such as different types of resumption, fronting and left dislocation, split relatives with rhematisation effect, personal subject realization (with/without intensifiers).

Some of these mechanisms were analyzed as being the result of a model of translation, while others, found mostly in certain types of texts and in certain positions within the text (for instance, in the first sentence of a private legal document), were interpreted as first signs of the emergence of a number of styles and sub-styles in Romanian, in the 16th century (the religious, the legal, the official/private administrative texts).

Cuvinte-cheie: română veche, emfază, focalizare, reluare, tematizare, dislocare la stânga, relative scindate.

Key-words: old Romanian, emphasis, focalisation, resumption, fronting, left dislocation, split relatives.

În condiţiile unei mari variaţii de topică a subiectului (vezi SOR: §2.4.1.6), în limba veche, se constată existenţa unor mecanisme regulate cu efecte discursive de emfază şi de focalizare, mecanisme care interesează subiectul, constând în reluări de diverse tipuri, deplasări şi dislocări la stânga, cu sau fără izolare, cu sau fără anacolut, construcţii relative scindate etc. Unele au

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

fost puse pe seama unui model străin, altele, dimpotrivă, s-au creat în interiorul limbii române, ca procedee care caracterizează un anume tip de text şi, implicit, ca semne ale unui început de constituire a unui anumit stil funcţional.

1. Reluarea subiectului (*subiectul dublu exprimat*)

Toate studiile destinate sintaxei vechi au evidenţiat frecvenţa de apariţie a procedeului de reluare a subiectului ca procedeu curent de emfază, caracteristic sintaxei textelor juridice şi administrative (printre altele, Chivu 2000: 58) şi ca un clişeu sintactic impus de modelul slavon de traducere (Carabulea, în Avram 2007: 33−9).

1.1. Corpusul analizat evidenţiază diversitatea tipurilor de reluare, la distanţă sau în vecinătate, prin demonstrativ sau prin personal, precum şi rezultatele diverse: emfază sau clarificare în identificarea referentului. Ca tipuri de reluare se disting:

(i) Reluarea la distanţă a subordonatei subiective relative prin demonstrativele „**acela**”/„**acesta**” (1a−e) sau prin personalul „**el**” (2a−d):

(1) a. **Cine** i-e frică de Dumnezeu, **acela** uraşte realele şi dosada (CC[2].1581: 48/18−9)
b. Iară **cela ce** va fugi şi va cădea şi va zice [...], **acela** se leapădă de creştinătate (CPrav.1560−2, în *Texte*: 222/5v)
c. Iară **toţi ceia ce**..., **aceia** toţi... (CPrav.1560−2, în *Texte*: 195/12v)
d. Dec(i), **cine** să va smenti, **acela** să fie trăclet şi proclet (DRH.A.1635: 195/159)
e. **Cela ce** va fura den casa stăpânu-său [...], **acesta** să va certa mai cumplit (Prav.1646: 67/108)

(2) a. şi **carii** vor fi cu vină certaţi, **ei** se pocăiască şi să lase răutatea şi să îmble cu dereptate (CC[1].1567, în *Texte*: 558/247v)
b. **Cine** seamănă amu trupeaşte, **elŭ** adună pre pământŭ (CC[2].1581: 54/1)
c. iară **cine** se va spurca în postul mare cu carne sau cu os sau cu brânză, **el** să postească din dumeneca Tomeei până în Rusalii (CPrav.1560–2, în *Texte*: 226/8r)
d. Iară **cela ce** nu va veni leapădă-se **el** de Dumnezeu şi de faţa lui (CPrav.1560–2 în *Texte*: 223/6v)

În textele de lege, fie lege religioasă, fie lege laică (CPrav.1560–2, Prav.1581, Prav.1646; vezi şi Chivu 2000: 54), este frecvent tiparul „**cela ce**... **acela / acesta / el**”, în care construcţia subiectivă este introdusă printr-un grup demonstrativ-relativ („**cela ce**”), precedat, uneori, de cuantificatorul „**toţi**” (1c).

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

(ii) Reluarea la distanţă a grupului nominal subiect încorporând un modificator relativ restrictiv prin demonstrativele „**acela**”/”**acesta**”:

(3) a. **Piatra ce** nu o săcotiră ziditorii, **aceasta** fu în capul unghiului (CV.1563–83: 374/73v)
b. **Nuntele ce** se vor face den trei înainte, **acealea** să nu le dzică nime nunte (Mareş.Crestomaţie.1632: 193/473)

(iii) Reluarea la distanţă sau în vecinătate a grupului subiect încorporând un determinant (articol sau demonstrativ sau nume propriu, inerent determinat) prin personalul „**el**”:

(4) a. **Omul cela** ce va face [...] **el** iaste aseamenea unui pom (Prav.1581: 171/235v)
b. **Acel om**, **anume Tănase de Câmpulungu, elu** a<u> mărsu de nevoie cu acel boiaren (DÎ.1595: CII)
c. **Aceşti boieri**, **ei** a<u> venit cu carte (DÎ.1587: CXI)
d. **Isus el** dzise lui (TS.1551–3, în Mareş.Crestomaţie: 56/87v)
e. Dereptŭ aceaia **această Duminecă, ea** se cheamă [...] **(**CC^{2}.1581: 12/7)
f. Iară **un voinic**, **el** va ieşi la războiu (CPrav.1560–2, în *Texte*: 222/5v)
g. De-aciia, **sfinţi<i> părinţi**, **Vasilie, Grigorie, Ioan Zlataust, Atanasie şi Chiril Filosof, ei** socotiră şi scoaseră den cartea grecească pre limba sârbească (CÎC.1560−2, în *Texte*: 555/1r)
h. iară **Petrea Şotra, el** iaste mortu (SB.început secol XVII: 67/8)
i. **Ce darurile tale, iale** ne răcoresc sudorile noastre (MC.1620: 99/4v)
j. Deci, **Ionasco, el** au vândut alui nostru credincios boerin, Lupului Prăjescul clucerul cel mare (DRH.A.1635.Iaşi, p. 265)

O situaţie specială are tipul (5), unde lexicalizarea subiectului „el” în subordonată se face sub trăsătura „controlului” (vezi regentul factitiv „puse”):

(5) şi-i$_{i}$ puse **de să** *lăcuiască* **ei**$_{i}$ în Samariia (CC^{2}.1581: 155/12)

(iv) Reluarea, imediată sau la distanţă, a pronumelui subiect printr-un nominal lexical:

(6) a. Iarră de se va tâmpla cu vro neştiunţă cumva, iarră **ea, nunta,** se se desparţă (Prav.1581: 167/222v)
b. Iarră **ea** să margă **aceaea soacră** se se tundză la o mănăstire (Prav.1581: 169/228r)
c. Iară de la hitleanulŭ robŭ, **elu** se ia, **darulŭ** (CC^{2}.1581: 320/11−12)
d. **ei** sta **dracii** de departe şi să tânguiia şi grăiia (CS$_{III}$.1590–602: 247/15r)

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

(v) Reluarea rezumativă la distanţă:

(7) a. **Eu**, Potlogar Toader, **şi cu eu**, Burzeu, cu popa şi tot satul, cu tare, cu nătare, cu mic cu mare, **noi** dăm îrai<n>tea Domniilor voastre aceasta credinţă (Mareş.Crestomaţie.1608: 162/1r)
b. şi, **cine** va ieşi vinovat, au neamiş, au boiar, au sărac, **toţ** să se judece (DÎ.1600: XLVIII)

(vi) Reluarea identică a subiectului personal, la distanţă:

(8) a. Dereptŭ aceaia şi **noi**, greşiţii şi nedestoinicii şi ticăloşii, care neam truditŭ acicea, **noi** ne rugămŭ şi ne milcuimŭ (CC².1581: 6/27-8)
b. adecî **eu**, Bylţă Toma, juratul din Maramureş, din vidicul de Sus, **eu** scriu multă sinătate (SB.1601–17: 72/1–2)
c. Dece **noi**, decă am prinsu de veste, **noi** am sărit dup-ănşii (SB.1601: 69/9)

(vii) Reluări speciale în cazul subordonatelor relative; fie relativul subiect dublează un grup nominal coreferenţial rămas *in situ* (9a–c), fie un grup nominal din regentă este reluat în propoziţia relativă, unde este precedat de „**care**" adjectival (10a–b), fie relativul subiect este reluat prin pronominalul „**el**" (11):

(9) a. Ca şi **unii**$_i$ acu **ce**$_i$-au ieşitŭ **ei**$_i$ den ceastă lume (CC².1581: 13/24)
b. Părinte, dă-mi **ce**$_i$ mi se cade **partea**$_i$ den avuţie (CC².1581: 20/24)
c. priimiţi astădzi **ce**$_i$ vă se cade **plata**$_i$ (MI.~1630: 162/187v)

(10) a. Rodească pământul iarbă vearde, făcând **sămânţă** şi pomi făcând [...], **care sămânţă** fie întru sine spre pământ (PO.1582: cap.1/11)
b. Derept aceaea chiema pre cea **fântână** „Fântână a viului, [...], **care fântână** iaste între Cades şi între Bared (PO.1582: cap.16/14)

(11) Daniil **carele**$_i$-i **şi el**$_i$ unul din robi<i> iudeilor (VTD.1679–99. 163/298r)

1.2. O comparaţie a textului tradus cu originalul slavon (pentru Prav.1581, vezi Rizescu 1971: 111) arată că nu toate construcţiile cu reluare au un corespondent identic în textul slavon. O comparaţie cu corespondentele greceşti (pentru Prav.1646, vezi Carabulea, în Avram 2007: 38) evidenţiază că „reluarea" este o inovaţie a textului românesc, inexistentă în textul grecesc.

O analiză sub aspectul distribuţiei pe tipuri de texte arată că fenomenul reluării (în diversele lui ipostaze) apare în texte extrem de variate, de la cele traduse la cele netraduse, de la cele religioase traduse la cele religioase netraduse (prefeţe şi epiloguri), de la cele originale –acte şi scrisori particulare– la unele traduse, dar mai libere ca formulare (cunoscute sub numele de texte

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

„populare”), de la cele religioase de lege la cele laice de lege etc. (vezi şi Frâncu 2009: 159–60).

Dacă luăm în consideraţie că tipologia construcţiilor cu reluare este foarte diversă (vezi *supra* **1.1**) şi că unele dintre aceste tipare se continuă şi în româna modernă (GR: 112−3), există argumente pentru a susţine că frecvenţa cu care apare fenomenul în textele vechi are diverse explicaţii:

− Pentru textele traduse din surse slavone, poate figura şi explicaţia imitării originalului, cu observaţia că, în română, tiparul se extinde mult în afara cadrului de traducere (Rizescu 1971: 111).

− Pentru textele de lege, religioase sau laice, e posibilă explicaţia creării, încă din prima perioadă a limbii vechi, a unui tipar/clişeu de construcţie specific stilului juridic românesc incipient (Carabulea, în Avram 2007: 38; Chivu 2000: 54, 58).

− Pentru numeroase construcţii, mai ales în frazele mai lungi, raţiuni de emfază, dar şi de dezambiguizare pot servi ca o bună explicaţie.

− Pentru un anumit tip de reluare, cel în care grupul lexical subiect este reluat în imediata vecinătate de un pronume personal (4a−j) sau anticipat de un pronume personal (6a–d), se manifestă, poate, încă din româna veche, o preferinţă de tip popular, ceea ce şi explică conservarea construcţiilor în textele populare moderne.

2. Topicalizare, dislocare la stânga şi izolare

2.1. Construcţiile cu dislocare la stânga şi cu izolare a subiectului sunt destul de diverse; distingem următoarele situaţii:

(i) Topicalizare şi izolare prin încorporarea unei subordonate, de cele mai multe ori, o subordonată condiţională (12a−e), dar şi o temporală (12f) sau o locativă (12g); unele sunt construcţii cu reluare a subiectului (12a,d), altele fără reluare

(12) a. Iară **popa de** va cânta leturghie şi va uita să potribească, **el**, a doua zi, să se gătească (CPrav.1560–2, în *Texte*: 226/8v)
b. **Diacul de** va curvi, popă nu va fi , post 5 ai (Prav.1581: 163/206r)
c. **Furul de** se va ispoveadi, post 2 ai şi 40 de zile de dzile să nu se cumenece (Prav.1581: 162/207r)
d. **Acei tlăhari de** nu-i vei prinde, cât să va lua omătul la munte, **ei** vor înceape a tălhui (SB.început sec. XVII: 57/17−8)

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

e. **Cuconul nebotedzat, de** să va prileji locul pustiiu şi nu se va, într-acel loc, afla preot [...], de să va prileji acolea diacon sau călugăr prost, să-l boteadze pre dâns (ŞT.1644: 181/22)
f. Iară **ginerele, când** va îmbla cu soacră-sa sau socrul cu noru-sa, lĕ(t) 16, po(k) 300 (CPrav.1560–62: 5r, *apud* Chivu 2000: 60)
g. **Bucuriia unde** iaste, un lucru de-al liubovului easte (FD.1592–604: 128/481v)

În două pagini din Prav.1581 (162−3) sunt 15 apariţii ale lui „de" subordonator precedat de subiectul topicalizat, tiparul de construcţie funcţionând ca adevărat clişeu al textului vechi de lege.

(ii) Topicalizare şi încorporare a marcatorului interogativ (pronume interogativ)

(13) **tată-tău care** stepenă-ţi iaste? (...) darră **moşu-tău care** stepenă-ţi iaste? (Prav.1581: 166/219v)

(iii) Topicalizare şi aşezarea grupului nominal subiect înaintea verbelor şi a construcţiilor impersonale (pentru detalii şi efecte sintactice, vezi SOR: §2.4.1.7.2).

Ca şi în româna actuală, în construcţiile impersonale din limba veche, este posibilă extragerea şi topicalizarea unui grup nominal din subordonată (aşezarea preverbală, în faţa regentului impersonal). Sintactic, fenomenul apare fie ca extragere şi deplasare a grupului *wh-* (14b), fie ca ridicare a unui grup nominal prototipic (14a). Dislocarea la stânga se manifestă fie fără acord cu verbul impersonal (14a), fie cu acord (deci cu integrare sintactică), ceea ce antrenează schimbarea statutului morfosintactic al verbului de ridicare (14b):

(14) a. Şi [**aceştia toţi**$_{PL}$]$_i$ nu le se cade$_{3SG}$ în nuntă a se împreuna t$_i$ (Prav.1581: 166/219r)
b. [**Câte lucrure**$_{PL}$]$_i$ trebuiesc$_{3PL}$ să fie în rugăciune t$_i$? (CS$_{XII}$.1608: 292/105r)

Oricare dintre construcţiile impersonale cu subiect propoziţional postverbal permite extragerea şi dislocarea la stânga, fie că este vorba de verbe inerent impersonale (15a−e), de construcţii impersonale cu copulativ şi adverb modalizator (15f−g) sau de construcţii reflexiv-pasive impersonale (15h−i):

(15) a. câţi oameni veade, [**toţi**]$_i$ i *pere* că-s nebuni t$_i$ ca el (FD.1592−604: 147/531v)
b. [**Liubovul**]$_i$ *se cuvine* să fie t$_i$ aşa (FD.1592−604: 123/468r)
c. [**şi a treia**]$_i$ încă *nu s-are cădea* să fie t$_i$ (Mareş.Crestomaţie.1632: 192/470)

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

d. Dereptŭ aceaia [**noi**]$_i$ *trebuiaşte* să ertămŭ t$_i$ greşalele fraţilorŭ noştri (CC^2.1581: 47/27)
e. [**care lucru**]$_i$ *s-au prilejit* de s-au făcut t$_i$ (Mareş.Crestomaţie.1632: 192/468)
f. [**Aceaste lucrure**]$_i$ încă *ară fi destul* a ne învrăjbi t$_i$ (DÎ.1600: XLIV)
g. şi [**rana lui**]$_i$ *nu e lesne* a se vindeca t$_i$ (Ev.1642: 256)
h. hiecare naştere // [**o spiţă**]$_i$ *se cunoaşte* că se împle t$_i$ (Prav.1581: 175/250r)
i. Iară [**altă ţigancă**]$_i$ *s-au adevărat* c-au fost a ei t$_i$ (Mareş.Crestomaţie.1628: 191)

Trebuie remarcată şi posibilitatea extragerii grupului subiectului dintr-o relativă infinitivală (16):
(16) cât nici [**haraciul**]$_i$ n-are [de unde i se da t$_i$] (IS.1655: LI)

Dislocarea la stânga a unui grup nominal şi aşezarea în poziţia vidă a unui subiect din regentă poate avea drept efect realizarea unui acord prin atracţie S−V; vezi construcţiile (17a−f), cu formele acordate *se cad, s-au dovedit, trebuiesc, nu să vor şti, să par*:

(17) a. **Florinţii**$_{PL}$ **se cad**$_{3PL}$ să lă fie omul stăpân (FD.1592−604: 139/510r)
b. **Trei lucrure**$_{PL}$ **se cad**$_{3PL}$ să aibă omulu (FD.1592−604: 148/533r)
c. **Câte lucrure**$_{PL}$ **trebuiesc**$_{3PL}$ să fie în rugăciune? (CS$_{XII}$.1608: 292)
d. **cari**$_{PL}$ **s-au dovedit**$_{3PL}$ că nu să cheamă Popşăştii (DRH.A.1635: 105/82)
e. Pentru cuconii$_{PL}$**ce**$_{PL}$ **nu să vor şti**$_{3PL}$ botedzaţi sânt au ba (ŞT.1644: 180/14)
f. **unii**$_{PL}$ dintr-înşii nu domni sau oameni **să par**$_{3PL}$ că au fost, ci mai răi (CIst.1700−50: 157/18v).

Uneori, flexiunea verbului (de exemplu, *a trebui,* care, conjugat fără sufix, are omonimia 3_{SG}=3_{PL} la indicativ prezent) opacizează manifestarea acordului; vezi (18), unde numai forma participiului indică realizarea acordului:

(18) slujbele$_{PL}$ **câte**$_{PL}$ **trebuie**$_{3SG=3PL}$ **scoase**$_{PL}$ la moarte omului (DÎ.1600–2: LV)

2.2. Subiectul topicalizat, cu intercalare de subordonate (19a–b; vezi şi 12d) sau fără (19c−d), are adesea ca efect apariţia anacolutului: tiparul de construcţie se schimbă pe parcurs, nominativul fiind reluat prin dativ, ceea ce face ca nominativul subiect să rămână izolat şi „suspendat" (aşa-numita „hanging topic"; vezi GR: 118). Caracterul oral al sintaxei celor mai multe texte şi dificultatea scribului de a „controla" ansamblul construcţiei sunt cauzele frecvenţei de apariţie a fenomenului anacolutic (vezi şi Frâncu 2009: 232).

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

(19) a. **Popa sau preoteasa, de** va muri unul de ei, nu se cade **popei** să se însoare, nice preoteasa să se mărite (Prav.1581: 163/207r)
b. Iar **Balotă**, **decă** au văzut aşa, **lui i**-au părut rău (DÎ.1563−4: II)
c. **şi bărbatu cu muiarea** lui **lă** e scârbă unul de-alalt (FD.1592−604: 151/542r)
d. Că **năemniculŭ** tâmplă-**i**-se de nu cunoaşte oile (CC^2.1581: 488/5)

Fenomenul anacolutic caracterizează şi subiectul realizat ca propoziţie relativă, introdusă prin relativul „**cine**" sau prin grupul demonstrativ + relativ „**cel/cei ce**" (20a–e) sau grupul „**tot ce**" (20f):

(20) a. **Cine** va avea pârâ de oamenii de ceasta parte, noi vrem trimite la domneavoastră să**-i** legiuiţi domneavoastră (DÎ.1595: CII)
b. **cine** ne greşaşte, să ertămŭ noi greşalele **lorŭ** (CC^2.1581: 49/5-6)
c. Şi **cine** e într-aceastea năravuri reale şi nedereapte [...], cu folosu-**i** iaste (CC^2.1581: 148/17−8)
d. Că **cine**-ş leapădă chelciugul în deşert, cheamă-**l** acela nebun veselitor (FD.1592−604: 136/500v)
e. **cei ce** iubescu reale-pohte mai bine să **lă** dzică lor orbi (FD.1592−604: 123/468v)
f. **Tot ce** e cu asupră se scârbeaşte lumea (FD.1592–604: 181/625v)

3. Rematizare; structuri relative scindate

O modalitate specială de emfază şi rematizare o constituie prezenţa structurilor relative scindate (vezi GALR II 2008: 211, 228, 919), cu rol de identificare şi de evidenţiere a entităţii unice; în (21–25), „scindarea" priveşte subiectul şi se realizează prin demonstrativ + copulativ + subordonată relativă. Oricare dintre relativele „**carele**" (21a–c), „**ce**" (22a–d), „**de**" (23a–c) sau grupul demonstrativ + relativ „**cel(a) ce**" (24a–c) poate apărea în tiparul cu relativă scindată:

(21) a. Cine-şŭ va cruţa sufletulŭ său atunce, şi nu-l va da pentru Hristosŭ, **acela iaste carele** caută să-şŭ spăsească sufletulŭ (CC^2.1581: 71/20)
b. **acela iaste carele** s-au răstignit de voie între doi tâlhari şi de Iosif pus în groapă şi de ovrei pecetluit [...] (Ev.1642: 375)
c. ca să cunoască ovreii că **acela iaste carele** vendecă neputinţele oamenilor (Ev.1642: 397)

(22) a. Şi **acesta iaste ce** dentâi au ziditŭ omulŭ den ţărână (CC^2.1581: 169/38)
b. Cine va creade în fiiulŭ lu Dumnezeu, **acesta iaste ce** dă slavă lu Dumnezeu (CC^2.1581: 173/37)
c. ai zice că **aceasta iaste ce**-au fostŭ făgăduinţa lu Davidŭ (CC^2.1581: 105/17−8)
d. **acesta e ce** mearge înainte în preajma Asiriilor (BB.1688: 2/15)

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

(23) a. cine va cinsti fiiulŭ, **acela iaste de** cinsteaşte şi părintele (CC^2.1581: 174/1–2)
b. «Cine va avea», zice, «învăţăturile meale şi le va păzi, **acela iaste de** iubeaşte mine» (CC^2.1581: 337/6)
c. Celŭ ce deştinse, **acela iaste de** se sui mai pre desupra de ceriu (CC^2.1581: 462/17–8)

(24) a. şi crezură că **acesta iaste cela ce** aştepta (CC^2.1581: 250/11)
b. **Acesta e cela ce** împărăţia răsărita şi apusul! (FD.1592−604: 129/483r)
c. cunoscură că **acela iaste cel ce** ucise moartea cu moartea lui (Ev.1642: 375)

O structură relativă scindată de tip special (25) este relativa ecuativă (vezi GALR II 2008: 919); variante speciale de emfază apar şi în (26a–d), unde, în locul demonstrativului „acesta/acela" sau al grupului demonstrativ + relativ „cel ce", sunt fie grupuri nominale (26a–c), fie personalul „eu" (26d):

(25) Iară **cela ce** îngroapă talantulŭ *iaste* **cela ce** numai de alŭ lui folosŭ grijaşte-se (CC^2.1581: 317/32-3)

(26) a. ce *însuşŭ Hristosŭ* **iaste celŭ ce** poate îmbla pre apă (CC^2.1581: 267/31)
b. *Slava lu Dumnezeu* **iaste ceaia ce** tuturora şi pururea bunătate dăle (CC^2.1581: 185/1)
c. şi *numele lui* **iaste Cela ce** tot poate (PO.1582: cap.15/3)
d. Alexandre, *eu* sunt astăzi **cela ce** fugi de leul (A.1620: 188)

O structură eliptică apropiată apare în (27a–c), unde antecedentul subordonatei relative este suprimat (absenţa se marchează prin √), relativul „**de**" ajungând să se lege direct de copulativ; tiparul eliptic (27) este unul dintre tiparele sintactice ieşite totalmente din uz din româna actuală standard:

(27) a. Că Ioanu amu **iaste** √ **de** botează cu apă (CPr.1566: 1/3)
b. spuse Iudeilorŭ că Isusŭ **iaste**√ **de** l-au făcutŭ elŭ sănătosŭ (CC^2.1581: 143/16)
c. Dumnezeu **iaste** √ **de** lucrează întru noi (CC^2.1581: 16/1)

4. Lexicalizarea subiectului personal şi asocierea cu intensificatori

Ca tip de limbă pro-drop (vezi GR: 104–6), româna, indiferent de faza de evoluţie, deci inclusiv pentru perioada veche, se caracterizează prin posibilitatea neexprimării subiectului personal (un subiect de persoana I, a II-a sau a III-a). În raport cu situaţia prototipică a neexprimării subiectului, exprimarea subiectului personal apare ca procedeu de emfază; emfaza se marchează, suplimentar, prin asocierea subiectului exprimat cu intensificatori, fie cu intensificatorul adverbial „şi" (28), fie cu intensificatorul pronominal „însuşi" (29):

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

(28) a. ca să vază toţi că nu e **şi el** neputinciosŭ (CC[2].1581: 81/12)
b. Şi i-amŭ datŭ **şi eu** toate direasele miale la mâna lorŭ, ca să <să> ştie (DRH:A.1635: 202/166)
c. să nu murim **şi noi, şi tu, şi toată gloata noastră** (BB.1688: 33/8–9)

Ca subiect, „însuşi" (vezi SOR: §2.4.1.4.7; §4.11.4) apare fie ocupând singur această poziţie (29a−b), fie însoţind un alt pronume (29c) sau un grup nominal mai amplu (29d); el se poate asocia cu alt intensificator, cu adverbialul „şi" (29e) sau cu adjectivalul „singur" (29f):

(29) a. Carei sântŭ destoinici a cânta lu Isusŭ [...], **însuşŭ** să se pleace şi să se aştearnă (CC[2].1581: 108/5–6)
b. cum **înşivă** ştiţ (Ev.1642: 157)
c. Deci **tu însuţi** nu asculţi rugăciunea ta (CC[2].1581: 327/4)
d. Că şi vesmintele lui [**însuşŭ** [preacurata muma Domnului]] cu mâinile ei făsuse-le (CC[2].1581: 97/35-6)
e. În numele tatălui venit-au Domnulŭ , cumŭ **şi însuşi** zis-au (CC[2].1581: 105/33)
f. că aceastea numai Iisus Hristos, **singur însuş el**, au dobândit (CC[1].1567: 103/114r)

Frecvenţa de apariţie a subiectului personal (mai ales, „**eu**") este o particularitate de construcţie a scrisorilor şi a documentelor oficiale şi particulare din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea (Chivu 2000: 57; Frâncu 2009: 161).

În fraza de început a documentelor administrative –mai ales, a celor private (vezi DÎ şi DRH; Chivu 2000, *loc.cit.*) –, apare frecvent asocierea pronumelui „**eu**" cu adverbialul explicativ „**adecă**", grup urmat de numele celui care redactează documentul: „**Adecă eu**, Evtemie" (DÎ.1573; IV), „**Adecă eu**, Marin o(t) Boldeşti" (DÎ.1582: VII), „**Adecă eu**, ierei popa Anghel" (DÎ.1594: X), „**Adecă eu** Drăgoiu" (DÎ.1595–6: XII) etc. Interpretată, la origine, drept calc după construcţia slavonă cu prezentativul „*Eto*" („*Eto a(z)*") (Zafiu 2015), structura „**adecă eu"**, prin apariţia ei repetitivă în acelaşi tip de text şi în acelaşi punct din structura textului, se constituie, încă de la începutul perioadei, într-un adevărat clişeu sintactico-stilistic pentru această subspecie de stil funcţional.

5. Concluzii

Ca procedee de emfază şi de focalizare, în textele vechi, s-au evidenţiat câteva tipuri interesând subiectul, dar fiind regăsibile şi pentru alte funcţii argumentale: reluarea subiectului şi a propoziţiei subiective (aşa-numitul subiect dublu exprimat); topicalizarea şi dislocarea la stânga, cu integrare sintactică sau, dimpotrrivă, cu subiect anacolutic; structurile relative scindate,

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

cu efect de rematizare; exprimarea subiectului personal (în primul rând, „eu”, dar şi alte subiecte personale), cu sau fără asocierea cu alţi intensificatori.

În funcţie de repartiţia pe anumite tipuri de texte, iar, uneori, în funcţie de poziţia din structura textului (de exemplu, apariţia repetată în fraza de început a textului), s-a putut conchide că unele procedee funcţionau încă din secolul al XVI-lea ca adevărate clişee sintactico-stilistice specializate pentru o anumită destinaţie a textelor. Unele pot fi interpretate ca semne incipiente ale constituirii stilurilor limbii (stilul textelor de lege, respectiv stilul documentelor administrative), iar altele, cu extindere mai largă, ca mecanisme generale de emfază şi focalizare, dincolo de diferenţele pe stiluri funcţionale.

Deşi, în textele traduse, pentru unele procedee, s-au descoperit structuri similare în textul originalului, s-a observat că procedeul era extins mult în afara cadrului de traducere, devenind un procedeu autohton de emfază şi de focalizare.

SURSE

A.1620, *Alexandria*, ediţie Florentina Zgraon, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2006 [*Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, 11].

BB.1688, *Biblia lui Şerban Cantacuzino*, tipărită întâia oară la Bucureşti în 1688, retipărită după 300 de ani în facsimil şi transcriere, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

CC[1].1567, Diaconul Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, ediţie critică de Vladimie Drimba, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

CC[2].1581, Diaconul Coresi, *Cartea cu învăţătură*, publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec, 1914.

CÎC.1560–2, Coresi, *Întrebare creştinească*, ediţia Emanuela Buză şi Florentina Zgraon, în I. Gheţie (coord.), *Texte*, p. 467−558.

CPr.1566, Diaconul Coresi, *Apostol*, ediţia I. Bianu, texte de limbă din secolul XVI, *Lucrul apostolesc tipărit de diaconul Coresi la 1563*, Bucureşti, 1930.

CPrav.1560–2, Coresi, *Pravila*, ediţia Gheorghe Chivu, în I. Gheţie (coord.), *Texte*, p. 218-230.

CS.1580−619, *Codex Sturdzanus*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

CV.1563−83, *Codicele voroneţean,* Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

DÎ, *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

şi Alexandra Roman-Moraru; introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

DRH.A.1635−6, *Documenta Romaniae Historica,* A. Moldova, XXIII, Bucureşti, Editura Academiei, 1996.

Ev.1642, *Evanghelie învăţătoare, Govora*, ediţie, studiu introductiv, note şi glosar de Alin-Mihai Gherman, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.

FD.1592−604, *Floarea darurilor,* ediţie Alexandra Roman Moraru, Bucureşti, Minerva, 1996 [*Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, 1]

IIS, Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni,* ediţia a II-a, Vălenii-de-Munte, Tipografia „Datina românească", 1925.

CIst.1700−50, *Istoria Ţării Româneşti*, atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino, ediţie critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar şi indice de nume proprii de Otilia Dragomir, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

Mareş. Crestomaţie, Alexandru Mareş, *Crestomaţia limbii române vechi,* volumul I, 1521–1639, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

MC.1620, Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediţie critică însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura „Minerva", 1989.

MI.~1630, Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie, *Manuscrisul de la Ieud,* text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă şi indice, Bucureşti, Editura Academiei, 1977.

PO.1582, *Palia de la Orăştie*, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei, 1968.

Prav.1581, *Pravila ritorului Lucaci*, text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

Prav.1646, *Carte românească de învăţătură. 1646*, ediţie critică întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc al Academiei R.P.R. condus de acad. Andrei Rădulescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1961.

SB.1592−638, Al. Rosetti (editor), *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du débue du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie),* Bucureşti, Arhivele Grafice Socec, MCMXXVI.

ŞT.1644, *Şeapte taine ale besearecii, Iaşi, 1644*, ediţie critică, nota asupra ediţiei şi studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu; cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012.

Texte, Ion Gheţie (coord.), *Texte româneşti din secolul al XVI-lea.* I. *Catehismul lui Coresi,* II. *Pravila lui Coresi,* III. Fragmentul Todorescu, IV. Glosele Bogdan, V. Prefeţe şi epiloguri, Editura Academiei, 1982.

TS.1551−3*, Evangheliarul slavo-român de la Sibiu,* în Al. Mareş (coord.), *Crestomaţia limbii române vechi,* volumul I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

VTD.1679−99, *O traducere inedită a Vechiului Testament din secolul al XVI-lea,* studiu filologic, lingvistic, ediţie şi glosar de Cristina-Ioana Dima, Editura Universităţii din Bucureşti, 2009.

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, 2007 (coord.), *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea,* Bucureşti, Editura Academiei Române.

Carabulea, Elena, 2007, „Subiectul", în Avram 2007, p. 24–41.

Chivu, Gheorghe, 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi* (1521–1780)*,* Iaşi, Casa editorială „Demiurg".

GALR II, 2008, Valeria Guţu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române. II, Enunţul,* tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Gheţie, Ion, 1997 (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche,* Bucureşti, Editura Academiei Române.

GR, Gabriela Pană Dindelegan, 2013 (ed.), *The Grammar of Romanian,* Oxford, Oxford University Press.

Rizescu, Ion, 1971, „Studiu de limbă" la *Pravila ritorului Lucaci,* Bucureşti, Editura Academiei, p. 35–145.

SOR, *The Syntax of Old Romanian,* Oxford University Press (sub tipar).

Zafiu, Rodica, 2015, „Presentative Markers in Old Romanian: Divergent Changes in the Syntactic and Pragmatic Uses of *adică* and *iată*", în Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Irina Nicula, Alexandru Nicolae, Louise Esher (eds), *Diachronic Variation in Romanian,* Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, p. 425–54.

Gabriela PANĂ DINDELEGAN
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti
Universitatea din Bucureşti

BDD-V2843 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:51 UTC)